

Lesbrief bij het educatieprogramma

Het verhaal van Geert

Veenpark
Afdeling Educatie
Berkenrode 4 7884 TR Barger-Compascuum
2025

Het verhaal van Geert

Inhoud

Deze lesbrief sluit aan bij het educatieprogramma *Het verhaal van Geert*, en is een aanvulling op het bezoek aan het Veenpark

Welkom in het Veenpark	4
Educatieprogramma Het verhaal van Geert	5
o Programma in het Veenpark	
o Programma op school	
▪ Voor het bezoek	
▪ Na het bezoek	
Presentatie Het verhaal van Geert	7
Bijlagen:	
Werkblad Een dag van Geert	14
Hoe het verder ging Het verhaal van Geert	15
Antwoorden speurtocht Het verhaal van Geert	16

Contact

Voor inhoudelijke vragen en/of opmerkingen over het educatieprogramma kunt u contact opnemen met de afdeling educatie; educatie@veenpark.nl

Foto's en literatuur

De foto's zijn afkomstig uit het archief van het Veenpark, het Drents Archief en het Drents Museum.

De gebruikte literatuur:

- Huib D. Minderhoud, *Ach lieve tijd: 1000 jaar Emmen en Zuidoost Drenthe 12* (Zwolle 2003)
- Harmen van Houten, *Anarchisme in Drenthe. Levensherinneringen van een veenarbeider* (Baarn 1985)
- Archief Veenpark

Met medewerking van Jan Kalter (*Opstand en Ondergang van de veenarbeiders* (Assen 2021))

Welkom in het Veenpark

In ons museumpark kunnen u en uw leerlingen ervaren hoe het was om te leven als veenarbeider ongeveer 100 jaar geleden. Hoe werd veen gewonnen? Hoe zag het dagelijks leven van de arbeiders eruit? Wat deden de kinderen van deze arbeiders? Dit en meer kunt u met uw klas ontdekken in het park!

Uw leerlingen kunnen het dorpsleven ervaren zoals dat 100 jaar geleden was. Veenarbeiders zijn aan het werk in het hoogveen, het huishouden wordt gedaan, de klompmaker is druk aan het werk, er wordt brood gebakken in de bakkerij en dieren staan rustig te grazen in de wei. De leerlingen kunnen het park ontdekken met een treinrit, het plaggenhuttendorp 't Aole Compas bezoeken en na afloop lekker spelen in de speeltuin. Kortom: een leuke en leerzame dag uit waarbij alle zintuigen worden geprikkeld.

Educatieprogramma's

Het veenpark biedt verschillende educatieprogramma's aan geschikt voor verschillende groepen van het basisonderwijs. Zo is er voor iedere groep een leerzame en leuke dag te beleven in het openluchtmuseum. De educatieve programma's duren ongeveer twee uur.

Het smikkelmaal

Na al dat ontdekken en spelen zullen de kinderen hongerig zijn! Daarom bieden wij een smikkelmaal aan. Voor meer informatie kunt u mailen naar: educatie@veenpark.nl

Educatieprogramma Het verhaal van Geert

Verhalen van het veen

Hoe zag het leven als kind van een veenarbeider eruit? Waar woonden, speelden en leefden zij? De leerlingen krijgen een indruk hoe het leven in een plaggenhutdorp én een veenkoloniaal dorp was rond 1920. Aan de hand van het verhaal van Geert, de 9-jarige zoon van een veenarbeider, gaan de leerlingen op pad door het Veenpark.

Doelgroep	Groep 6-8
Groepsgrootte	maximaal 30 leerlingen (verdeeld in 5 groepen met begeleiding per groep)
Kerdoelen	Oriëntatie op jezelf en de wereld – tijd (51-52) Oriëntatie op jezelf en de wereld – Mens en samenleving (37)

Programma in het Veenpark

Aankomst- ontvangst door museumdocent

Film in het filmhuis

Treinrit naar het hoogveen

Rondleiding bij de veenaafgraving

Treinrit terug naar station Berkenrode

Bezoek aan de stelmakerij

Speurtocht door Bargermond en 't Aole Compas (in groepen rond)

Afsluiting in de dorpsschool van Bargermond

Het programma duurt ca 2 uur

NB Het educatieprogramma is hoofdzakelijk buiten; houdt rekening met de weersomstandigheden, én dat er veel wordt gelopen.

De school blijft verantwoordelijk voor de leerlingen tijdens het bezoek aan het Veenpark.

Programma op school

Voor het bezoek

Ter voorbereiding op het bezoek aan het Veenpark is er een presentatie beschikbaar. Een kennismaking met het Veenpark én een inleiding op het educatieprogramma. Dit kan klassikaal bekeken en besproken worden. Als extra aanvulling kan het werkblad 'Een dag van Geert' ingevuld worden.

Voor de begeleiding, tijdens de speurtocht door het Veenpark, zijn de **antwoorden van de speurtocht** beschikbaar, aangevuld met extra informatie. Van te voren deze graag delen met de begeleiding.

De speurtochten liggen klaar in het Veenpark.

Na het bezoek

Na afloop van het bezoek kunnen de antwoorden van de speurtocht klassikaal besproken worden. Op de achterzijde van de speurtocht is ook te lezen hoe het verhaal van Geert verder ging. Wanneer Geert 12 jaar wordt, moet óók hij gaan werken in het veen.

Tot ziens in het Veenpark!

De slides van de presentatie zijn als extra bijlage toegezonden. Hieronder de slides met toelichting:

Deze presentatie behoort bij het educatieprogramma *Het verhaal van Geert*.

Veenpark, Afdeling Educatie, Berkenrode 4 7884 TR Barger-Compascuum

Het Veenpark is een openluchtmuseum in Barger-Compascuum, vlakbij Emmen. In het Veenpark worden de verhalen verteld over het leven en werken in het veen, ongeveer honderd jaar geleden.

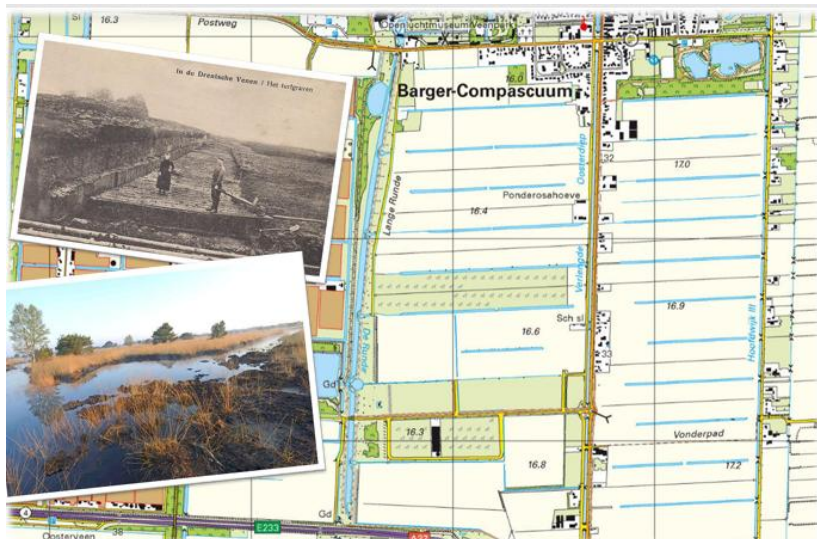
**VEEN
PARK**

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het veendorp Barger-Compascuum, in 1966, werden er enkele plaggenhutten nagebouwd. Dit groeide in de jaren erna uit tot een openluchtmuseum met twee dorpen, het plaggen-huttendorp 't Aole Compas en het lintdorp Bargermond.

**VEEN
PARK**

In 1850 waren de meeste veengebieden in Nederland afgegraven. Alleen in Zuidoost-Drenthe lag nog een stuk hoogveen, dat behoort bij het Bourtangermoeras. Boeren hadden wel kleine stukken afgegraven voor eigen gebruik, maar zij hadden geen interesse in het volledig afgraven. Ervaren en rijke veenbazen uit de provincies Noord-Holland, Friesland en Groningen kochten de veengronden op en hoopten veel geld te verdienen aan het 'bruine goud'.

Maar eerst moest het moeras ontwaterd worden. Daarvoor moesten er kanalen, monden en wijken gegraven worden. Dit gebeurde allemaal met de hand! Het veenmoeras was blubber met afgestorven plantenresten, een soort spons. Daar moest eerst zoveel mogelijk ater uit weglopen. Later werden de kanalen gebruikt voor het vervoer van de turf naar de steden. Vanuit heel Nederland en Duitsland komen arbeiders om te werken in het veen.

Langs de kanalen die gegraven waren voor het afwateren van het veengebied ontstonden dorpen, zogenaamde lintdorpen. In deze dorpen waren naast een kerk, kroeg en school, ook verschillende soorten winkeltjes en ambachtelijke bedrijfjes. Zoals een bakkerij, smederij en klompenmakerij. In de grensstreek met Duitsland waren veel van deze dorpen katholiek. Bargermond is een voorbeeld van een dubbel lintdorp, een dorp tussen twee kanalen in.

**VEEN
PARK**

Veenbazen wilden graag dat arbeiders hun gezinnen meenamen, zodat het hele gezin kon meehelpen, óók de kinderen. De werkzaamheden in het veen waren maar een deel van het jaar, van april tot in september wanneer de voorraden gedroogde turven met boten naar de steden gingen. In het najaar en winter werden er andere baantjes gezocht, bijvoorbeeld aardappelen rooien, dat gebeurde nog met de hand.

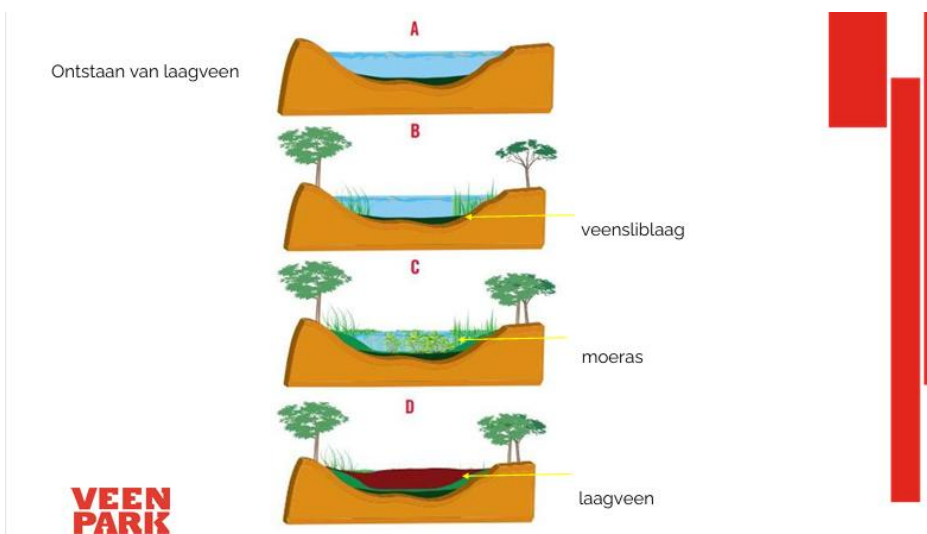

**VEEN
PARK**

Geert is 9 jaar oud en woont met zijn familie in het veen. Zijn vader is baggelaar en is daarom veel van huis. Geerts moeder doet het huishouden maar werkt óók in het veen. Geert heeft twee zusjes en een broertje. Als zijn moeder druk is zorgt hij voor hen. Zijn oudste zusje gaat al naar school. Als Geert niet op zijn zusjes en broertje hoeft te letten gaat hij ook naar school. Met een speurtocht volg je Geerts wandeling door het dorp.

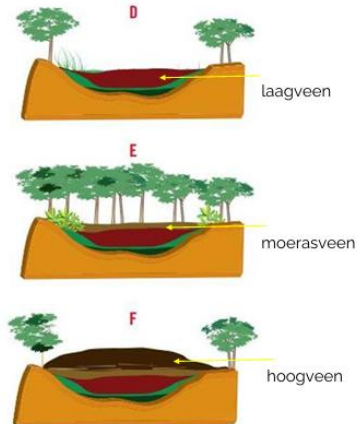
De dorpschool in ons dorp Bargermond is nagebouwd van een in 1901 gebouwde school in Nieuw Weerdinge. Dit soort schoolgebouwen zie je op veel plaatsen in de veenkoloniën. Deze school heeft twee lokalen, en naast de school staat de schuur voor het turf voor in de kachels.

Hoe ontstaat laagveen:

- Na de laatste ijstijd smolt het ijs. Het water stroomde naar de lagere delen in het land. Zo ontstonden plassen en meren.
- Dode plantenresten zinken naar de bodem en blijven daar liggen. Al deze plantenresten op elkaar vormen samen een laag. De laag wordt steeds dikker. Deze laag noemen we de veensliblaag. Op deze laag groeit riet. Als het riet doodgaat, vormt het een nieuwe laag op de oude veensliblaag.
- Een dikke plantenlaag schuift naar het midden toe. Daar ontstaat een moeras met veenmos. Je kunt niet meer goed zien waar water is en waar land.
- Er zijn nu al zoveel planten dat het meer is dichtgegroeid. Alle plantenresten hebben het meer opgevuld. Dit veen, dat in het water is ontstaan, noemen we laagveen.

Ontstaan van hoogveen

**VEEN
PARK**

Hoe ontstaat hoogveen:

- D. Er zijn nu al zoveel planten dat het meer is dichtgegroeid. Alle plantenresten hebben het meer opgevuld. Dit veen, dat in het water is ontstaan, noemen we laagveen.
- E. Op deze nieuwe bodem groeien veel grassen en kruiden. Later komen daar ook de bomen en struiken bij. Deze laag wordt moerasveen genoemd.
- F. Hierna beginnen de veenmossen te groeien. Deze mossen hebben zo'n kracht dat ze de bomen verstikken. De bomen gaan daardoor dood. De resten van de dode bomen en struiken blijven liggen en vormen samen met dood veenmos, een nieuwe veenlaag. Omdat deze veenlaag boven water is gevormd, noemen we dit hoogveen.

Uit het dagboek van Geert:

10 juli 1909

Het was zes uur in de morgen. Mijn vader was om half vier al vertrokken om turf te graven. Mijn moeder hoorde ik in de kamer rondscharrelen; de ringen van het fornuis rammelden. Ik wist dat zij nu kleine brokjes turf op het rooster in de kachel brokkelde, daar omheen wat dikkere brokken, een beetje petroleum erop en de kachel brandde. Ze bakte pannenkoeken voor vader en maakte boterhammen voor hem en haarzelf klaar. Moeder zette dan thee voor ons en ook een bakje voor haarzelf.

Tijdens het bakken van de pannenkoeken, moest moeder voor ons ook nog boterhammen snijden en smeren. Waren er nog vijf minuten over, dan werden die gebruikt om een knoop te naaien aan een rokje of bloesje. Mijn moeder werkte tot half vier op het zetveld, waar de turven te drogen werden gezet. De vrouwen en meisjes moesten de turven keren om ze goed te laten drogen. Ze was tegen vier uur thuis. Zo zou het ook vandaag gaan.

Als oudste bleef ik vier dagen thuis om op de kleinsten te passen. Mijn zus van zeven ging al naar school. Op maandag deed moeder de was, dan mocht ik ook naar school. Zaterdags ging ik ook tot twaalf uur naar school. Moeder moest dan schrobben en boenen en paste dan op de kinderen.

**VEEN
PARK**

Ik hoorde mijn moeder om zeven uur de deur uitgaan. Ze nam de geit mee. Ze zou de geit onderweg ergens vastbinden. Als die zijn buik vol gegeten had, nam ze hem 's middags weer mee naar huis.

Nauwelijks was ze weg of ik was uit bed. Een broek aan, wat water in het gezicht gooien en dan naar buiten. Een hengel gezocht en vissen in het kanaal voor huis. Dat kon mooi zolang mijn broertje en zusjes nog sliepen. Mijn oudste zus kon zichzelf wassen en aankleden, de kleinen moest ik helpen. We dronken een kop thee en aten snel onze boterhammen.

Het was iedere dag, van negen tot twaalf, hetzelfde: de kinderen naar buiten sturen, de po legen in het mestgat, de bedden opmaken, de vloer vegen en aardappels schillen; bijna een emmer vol. Vaak ging ik ook kool snijden, want dat aten we nog wel eens.

Als moeder thuis kwam had ik de thee klaar. Ze ging verder met zorgen dat het eten klaarkwam, de geiten melken, tafel dekken, want om zes uur kwam vader thuis. We gingen vroeg slapen, want we moesten weer vroeg op. Om acht uur was het helemaal stil in huis en sliep iedereen. Dat was de gewone gang van zaken.

**VEEN
PARK**

Tekst afkomstig uit: Harmen van Houten, Anarchisme in Drenthe. Levensherinneringen van een veenarbeider, Baarn 1985. Het geeft een beeld van een dag uit het leven van een kind uit een veenarbeidersgezin.

Bespreek de verschillen tussen het leven van Geert (9 jaar) en dat van de kinderen uit de klas. In de bijlage is een werkblad toegevoegd waarin de dag van Geert vergeleken kan worden met een dag van de leerling.

Hoe het verder met Geert ging, is te lezen in de speurtocht. De tekst is eveneens als bijlage in deze lesbrief toegevoegd

**VEEN
PARK**

Ga je mee terug in de tijd?

Bij jullie bezoek aan het Veenpark beginnen jullie met een korte film, waarin meer verteld wordt over het leven in het veen, honderd jaar geleden. Daarna brengen jullie een bezoek aan een veenafraving in het hoogveen, en volgen jullie een speurtocht door de twee dorpen in het museum. Ga je mee terug in de tijd?

Werkblad Een dag van Geert

Wanneer je vroeger het oudste kind thuis was, moest je meehelpen in het huishouden. Dit gold zowel voor jongens als voor meisjes. In het stukje uit het dagboek van Geert lees je wat hij allemaal doet op een dag. Vergelijk de dag met een dag uit jouw leven. Zijn er verschillen? En welke zijn dat? Zou je willen ruilen?

Tijd	Dag van Geert	Dag van
0.00	slapen	
1.00	slapen	
2.00	slapen	
3.00	slapen	
4.00	slapen	
5.00	slapen	
6.00	wakker worden	
7.00		
8.00		
9.00		
10.00		
11.00		
12.00		
13.00		
14.00		
15.00		
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00		
21.00		
22.00		
23.00		

Hoe het verder ging Het verhaal van Geert

Geert was 12 jaar toen hij overging naar de zevende klas van de lagere school. Toen Geerts vader dat hoorde, zei hij: "Mooi, maar haal nu onmiddellijk je schop op, morgen ga je mee het veen in!". Geert moest vanaf toen net als zijn vader aan het werk in het veen.

In zijn dagboek schreef hij: "Ik wilde graag op school blijven, maar mijn vader haalde mij eraf. Ik herinner me nog goed dat mijn vader naar de meester ging en zei dat hij mij van school nam. De meester heeft geprobeerd me vast te houden, maar m'n vader was onverbiddelijk. Hij had veel schuld bij de veenbaas. Ik moest mee verdienen. Ik vond het erg, dat m'n vader me van school haalde. Ik mocht graag leren en naar meester luisteren. Ik moest werken als veenarbeider."

De mensen werkten voor een veenbaas. Het land waar ze op werkten, de huizen en de kruidenierswinkel waren allemaal van de veenbaas. De arbeiders moesten hem betalen om op de grond te mogen wonen. "Wij veenarbeiders werkten voor een veenbaas," vertelde Geert. "We stonden in het krijt bij de veenbaas, die gedroeg zich als een koning. Hij had ook een winkel en daar was van alles te koop. Het geld dat we verdienden moesten we uitgeven in zijn winkel. Deden we dat niet, dan verloren we onze banen."

Het werk in het veen was zwaar, ook voor Geert: "Het allereerste karweitje voor mij was het turfladen. Om vijf uur in de ochtend, in het pikkedonker, moesten wij bij het schip zijn. Tuf eerst op de kruiwagen stapelen en dan over de plank rijden met die kruiwagen en de turf in het ruim stapelen. Als kleine jongen kreeg je bonje met de schipper. Die wou zijn schip zo snel mogelijk vol hebben en weg. Om zeven uur was ik al bekaf en had ik nog een hele dag te gaan. Door het zware werk groeide ik niet normaal. Ik had dagelijks pijn in mijn rug, armen, benen en voeten. Net als de meeste andere veenarbeiderskinderen had ik geen tijd om te spelen."

De opbrengst van de turf werd uitbetaald, niet het aantal gewerkte uren. Daardoor was het hard en zwaar werk, om zoveel mogelijk turf te winnen.

Zodra een veenkolonie een bepaald inwonersaantal telde, werd er een school gesticht. Afhankelijk van het geld en de samenstelling van het gezin, werd bepaald of de ouders het kind naar school konden sturen.

De wet uit 1874 die kinderarbeid onder de twaalf jaar verbood, was gericht op het werken in de fabrieken. Uitzondering op de regel was het werken in de oogsttijd. Dat betekende ook dat de kinderen in het veen mochten blijven doorwerken.

Toen er in 1901 een leerplichtwet kwam, werd er naast de schoolvakanties een extra vrije periode ingelast, waarin de kinderen hun ouders konden helpen. Ook bestond er een regeling waarbij de kinderen die overdag op het land werkten 's avonds lessen konden volgen.

Antwoorden speurtocht Het verhaal van Geert

De antwoorden kunnen ingevuld worden op de speurtocht. Met alle antwoorden kan het briefje van moeder aan de meester van Geert ingevuld worden.

Bargermond, bij de brug

Na de brug en het plaatsnaambord 'Bargermond' rechtsaf de weg volgen.

Bargermond is een veenkoloniaaldorp uit 1920. Het dorp is een voorbeeld van een dubbel lintdorp, omdat twee kanalen als een lint door het dorp lopen, en de huizen langs de kanalen zijn gebouwd. Lintdorpen zijn langgerekte dorpen, net zoals bijvoorbeeld Emmer Compascuum en Nieuw Weerdinge.

Vraag: *Hoe ver is het van Emmen naar Meppen?*

Antwoord: 20 km

Het wegwijsbord staat bij de brug bij het café, ongeveer halverwege Bargermond.

Het plaggenhuttendorp 't Aole Compas

Doorlopen, neem de 2e afslag naar links;
aan het eind van het pad staat huis nr 1

In 1870 in leefden de veenarbeiders in plaggenhutten en eenvoudige huisjes van veen, steen en hout. Het waren kleine huisjes waar grote families in woonden, vaak ook nog met dieren.

Vraag: *Waar zijn de hutten van gemaakt?*

Antwoord: Veen

Bij de eerste twee huisjes in 't Aole Compas is duidelijk te zien en te voelen dat ze gemaakt zijn van turfblokken. De huizen werden gebouwd van materiaal dat ruim voor handen was. In de huisjes was het donker en bedompt, en ze werden verwarmd met een open vuur, waarop ook gekookt werd.

Vraag: *In welk jaar werd de Openbare Lagere School gesticht?*

Antwoord: 1868

Het schooltje staat tegenover de kleine molen in 't Aole Compas. Op de gevel hangt een bordje met het jaartal.

Vraag: *Waar woonden de dieren? Binnen of buiten?*

Antwoord: Binnen

In het dorp zijn geen aparte stallen of weides te vinden voor de dieren. Samen woonden mensen en dieren in hetzelfde huisje.

Bargermond, dubbele veenarbeiderswoning (plattegrond nr 10)

Later werden de huizen van baksteen gebouwd. Ze waren lichter van binnen, hadden meerdere kamers en een stal voor de dieren.

Vraag: *Waar sliepen de mensen in?*

Antwoord: Bedstee

Een bedstee lijkt een bed in een kast. Wanneer de deuren gesloten zijn kun je het bed niet meer zien. Voordeel van een bedstee is, dat de kleine ruimte waarin je slaapt makkelijker warm blijft. Eventueel kon het bed voor het slapen verwarmd worden met een beddenpan. Dit is een soort pan met deksel en een lange steel, er gingen hete kooltjes uit de kachel in. De warme pan werd dan tussen de lakens heen en weer geschoven, en het bed werd lekker opgewarmd.

Bargermond, kruidenierswinkel (plattegrond nr 6)

Vaak was de kruidenierswinkel de grootste winkel in het dorp. Hier werd door de veenbaas van alles verkocht. De veenarbeiders moesten hun geld hier uitgeven. Als ze dat niet deden, verloren ze hun baan.

Vraag: *Welk hout kun je hier eten?*

Antwoord: Zoethout

Wanneer de winkel geopend is, kunnen de leerlingen binnen een kijkje nemen. Op de toonbank staat een pot met zoethout. In de etalage staat ook een pot.

Bargermond, smederij en schilderswinkel (plattegrond nr 4)

In het dorp waren meerdere ambachten, waaronder de smederij. Daar werkte de smid. Hij maakte hoefijzers en (veen-)gereedschap.

Vraag: *Welke dieren werden hierin gezet? (foto hoefstal)*

Antwoord: Paarden

De hoefstal (of travalje) staat naast de smederij. Een paard werd in de hoefstal gezet, zodat de smid het paard veilig kon bekappen en/of beslaan (de hoefijzers kon plaatsen).

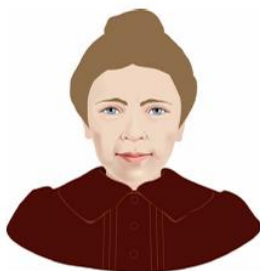
Weet je het nog?

Vraag: *Hoe werd turf ook wel genoemd?*

Antwoord: Het bruine goud

De term 'het bruine goud' is genoemd in de film, én tijdens de rondleiding in het hoogveen. Vanwege het belang van turf en de turfwinning werd turf het bruine goud genoemd. Later werd aardolie het zwarte goud genoemd.

Oplossing raadsel:

Dag meester,

*Geert moet om 18 u binnen zijn.
Om 20 u moet hij naar bed.
Ik ben in het veen met de paarden.*

*Groet,
Geerts moeder*